

INNOVATION IQTISODIYOT

Ilmiy-amaliy elektron jurnal

2026

№4

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

INNOVATIVE ECONOMY

Scientific and practical electronic journal

Indexlanadigan bazalar: Google Scholar

Crossref

OpenAIRE

CYBERLENIKA

INNOVATION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY
ELEKTRON JURNAL

4-jild
4-son
Aprel, 2026

April, 2026
Volume 4
Number 4

ИННОВАЦИОННАЯ
ЭКОНОМИКА
Научно-практический
электронный журнал

INNOVATIVE ECONOMY
Electronic scientific and
practical journal

INNOVATSION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON JURNAL

ISSN: 3030-315X

ojs.kstu.uz

Muassis:

Qarshi davlat texnika universiteti

Tahririyat Kengashi raisi:

R.X.Ergashev, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Tahririyat Kengashi raisi o‘rinbosari:

S.N.Xamrayeva, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Mas’ul muharrir:

N.A.Ochilova, PhD, dotsent

Texnik muharrir:

S.J.Qulmurotov

Jurnal har oyda bir marotaba elektron shaklda jurnalning rasmiy sayti orqali nashr etiladi.

Tahririyat manzili:

180100, Qarshi shahri, Mustaqillik ko‘chasi 225-uy Tel.:

+998 (75) 221 09 23

+998 (93) 902 72 63

Faks: +998 (75) 221 1395

innoeconomic@kstu.uz

“Innovatsion iqtisodiyot” ilmiy - amaliy elektron jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2025-yil 5-apreldagi 369-sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

Jurnalda quyidagi ruknlar asosida maqolalar nashr etiladi:

1. Nazariya va metodologiya
2. Raqamli iqtisodiyot
3. Mintaqa va tarmoqlar iqtisodiyoti
4. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik
5. Inson kapitali iqtisodiyoti
6. Menejment va marketing
7. Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
8. Moliya, kredit va investitsiya
9. Ekonometrika va statistika
10. Xizmat ko‘rsatish va turizm sohasi

TAHRIRIYAT KENGASHI:

Tahririyat Kengashining xalqaro a'zolari:

Ovchinnikov Viktor Nikolayevich - i.f.d., professor, akademik (Janubiy Federal Universitet, Rossiya)

Solodovnikov Sergiy Yurevich - i.f.d., professor (Belorussiya milliy texnika universiteti)

Sidorov Viktor Aleksandrovich - i.f.d., professor, (Kuban davlat universiteti)

Shevchenko Igor Viktorovich - i.f.d., professor (Kuban davlat universiteti, Rossiya)

Kusainov Xalel Xaymullievich - i.f.d., professor, akademik (Qozog‘iston Respublikasi Milliy fanlar akademiyasi)

Samandarzoda Iskandar Hakim - Iqtisodiyot fanlari doktori (Sh.Shotemur nomidagi Tojikiston agrar universiteti)

Gibadullin Artur Arturovich - i.f.n. dotsent (Milliy tadqiqot universiteti, Moskva energetika instituti, Rossiya)

Sergey Aleksandrovich Voynash - ilmiy xodim (P.Lumumbi nomidagi Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti)

Valentina Nikolayevna Pulyayeva - iqtisod fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya Federatsiyasi hukumati qoshidagi Moliya universiteti)

Dmitriy Evgenievich Morkovkin, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent (Moliya universiteti, Rossiya Federatsiyasi hukumati)

Sadriddinov Manuchehr Islomiddinovich - i.f.d., professor, (Tojikiston Respublikasi Milliy fanlar Akademiyasi)

Perskaya Viktoriya Vadimovna - i.f.d., professor, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Molchanov Igor Nikolayevich - i.f.d., professor, (Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti)

Basova Mariya Mixaylovna - i.f.d., professor, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Aleksandr Leonidovich Chupin, iqtisod fanlari nomzodi (P.Lumumbi nomidagi Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti)

Nezamaykin Valeriy Nikolayevich - i.f.d., professor, (Rossiya davlat gumanitar universiteti)

Nikonorova Alla Vladimirovna - i.f.n., dotsent, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Dmitriyeva Olga Aleksandrovna - i.f.n., dotsent, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)

Shvets Yuriy Yuryevich - i.f.n., dotsent, (Rossiya Fanlar akademiyasining Nazorat fanlari instituti)

Kolosova Yelena Valeryevna - i.f.n., dotsent, (Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti)

Tahririyat Kengashi a'zolari:

Gulyamov Saidaxror Saidaxmedovich - i.f.d., professor, akademik

Pardayev Mamayunus Qarshiboyevich - i.f.d., professor

Navruz-zoda Baxtiyor Negmatovich - i.f.d., professor

Xatamov Ochildi Qurbonovich - i.f.d., professor

Fayziyeva Shirin Shodmonovna - i.f.n., professor

Jumayeva Gulrux Jo‘raqulovna - i.f.n., professor

Egamberdiyeva Salima Raimovna - i.f.n., dotsent

Erkayeva Gulbahor Panjiyevna - i.f.n., professor

Yakubova Shamshinur Shuxratovna - i.f.d., (DSc) dotsent

Amirqulov Shuhrat Olimovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Samiyeva Gulnoza Toxirovna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Aliqulov Azamat Tuyg‘unovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Aminov Fazlitdin Baxadirovich - i.f.n., dotsent

Xo‘jaqulova Nigora Rustamovna - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Turobov Sherzod Alisherovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Alimova Munisa Yulchiyevna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Ergasheva Nasiba Raxmatullayevna - i.f.d., (DSc), dotsent

Boboqulov Sanjar Baxromkulovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Djalilov Raxmonkul Hamidovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent

Nomazov Baxrom Bobomurodovich - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Alimxanova Nigora Alimxanovna - i.f.f.d. (PhD) dotsent

Jonuzokov Mirzabek Kulmamatovich - i.f.f.d. (PhD), dotsent

Muxammadiyeva Yulduz Yusupovna - i.f.f.d. (PhD)

Tursunova Aziza Xoshimovna - i.f.f.d. (PhD)

Xolliyev Sherali Baxtiyorovich - i.f.f.d. (PhD)

Panjiyev Samijon Aliqulovich - PhD, dotsent

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

ISSN: 3030-315X

ojs.kstu.uz

Учредитель:

**Каршинский государственный технический
университет**

Председатель редакционного совета:

Р.Х.Эргашев, доктор экономических наук, профессор

Заместитель председателя редакционного совета:

С.Н.Хамраева, доктор экономических наук,
профессор

Ответственный редактор:

Н.А.Очилова, PhD, доцент

Технический редактор:

С.Ж.Кулмуротов

Журнал издается один раз в месяц в
электронной форме и публикуется через
официальный сайт журнала.

Адрес редакции:

180100, г. Карши, ул. Мустакиллик, дом 225

Тел: +998 (75) 221 09 23

+998 (93) 902 72 63

Факс: +998 (75) 221 1395

E-mail: innoeconomic@kstu.uz

Научно-практический электронный журнал
«Инновационная экономика» включён в перечень
национальных научных изданий на основании
решения Президиума Высшей аттестационной
комиссии при Министерстве высшего образования,
науки и инноваций Республики Узбекистан от 5
апреля 2025 года № 369.

**В журнале публикуются статьи по
следующим рубрикам:**

1. Теория и методология
2. Цифровая экономика
3. Экономика регионов и отраслей
4. Малый бизнес и частное
предпринимательство
5. Экономика человеческого капитала
6. Менеджмент и маркетинг
7. Бухгалтерский учет, экономический анализ и
аудит
8. Финансы, кредит и инвестиции
9. Эконометрика и статистика
10. Сфера услуг и туризм

Редакционная коллегия:

Международные члены Совета редколлегии:

Овчинников Виктор Николаевич - д.э.н., профессор, академик
(Южный федеральный университет, Россия)

Солодовников Сергей Юрьевич - д.э.н., профессор
(Белорусский национальный технический университет)

Виктор Александрович Сидоров - д.э.н., профессор,
(Кубанский государственный университет)

Шевченко Игорь Викторович - д.э.н., профессор (Кубанский
государственный университет)

Кусаинов Халел Хаймуллович - д.э.н., профессор, академик
(НААН Республика Казахстан)

Самандарзода Искандар Хаким - д.э.н., профессор
(Таджикистанский аграрный университет им. Ш.
Шотемура)

Гибатуллин Артур Артурович - к.э.н., доцент
(Национальный исследовательский университет
«Московский энергетический институт»)

Войнаш Сергей Александрович - научный сотрудник
(Российского университета дружбы народов имени
П.Лумумби)

Пуляева Валентина Николаевна - к.э.н., доцент
(Финансовый университет при Правительстве РФ)

Морковкин Дмитрий Евгеньевич - к.э.н., доцент
(Финансовый университет Правительство РФ)

Садриддинов Манучехр Исламиддинович - д.э.н.,
профессор (Национальная академия наук Республики
Таджикистан)

Перская Виктория Вадимовна - д.э.н., профессор
(Финансовый университет при Правительстве РФ)

Молчанов Игорь Николаевич - д.э.н., профессор (Московский
государственный университет имени М.В. Ломоносова)

Басова Мария Михайловна - д.э.н., профессор
(Финансового университета Российской Федерации)

Чупин Александр Леонидович - к.э.н. (Российского
университета дружбы народов имени П. Лумумби)

Неземайкин Валерий Николаевич - д.э.н., профессор (РГТУ)

Никонорова Алла Владимировна - к.э.н., доцент
(Финансового университета Российской Федерации)

Дмитриева Ольга Александровна - к.э.н., доцент
(Финансового университета Российской Федерации)

Швец Юрий Юрьевич - к.э.н., доцент (Институт проблем
управления РАН)

Колосова Елена Валерьевна - к.э.н., доцент (Российский
экономический университет имени Г.В. Плеханова)

Члены Совета редколлегии:

Гулямов Саидахрор Саидахмедович - д.э.н., профессор,
академик

Пардаев Мамаюнус Каршибоевич - д.э.н., профессор

Навруз-зода Бахтиёр Негматович - д.э.н., профессор

Хатамов Очилди Курбанович - д.э.н., профессор

Файзиева Ширин Шодмоновна - к.э.н., профессор

Жумаева Гулрух Журакуловна - к.э.н., профессор

Эгамбердиева Салима Раимовна - к.э.н., доцент

Еркаева Гулбахор Панжиевна - к.э.н., профессор

Якубова Шамина Шухратовна - д.э.н., (DSc), доцент

Амиркулов Шухрат Олимович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Самиева Гулноза Тохировна - д.ф.э.наук., (PhD), доцент

Алигулов Азамат Туйгунович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Аминов Фазлитдин Бахадирович - к.э.н., доцент

Хужакулова Нигора Рустамовна - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Туробов Шерзод Алишерович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Алимова Муниса Юльчиевна - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Эрашьева Насиба Рахматуллаевна - д.э.н., (DSc), доцент

Бобокулов Санжар Бахромкулович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Джалилов Рахмонкул Хамидович - д.ф.э., (PhD), доцент

Номазов Бахром Бобомуродович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Алимханова Нигора Алимхановна - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Джанузакон Мирзабек Кулмаматович - д.ф.э.н., (PhD),
доцент

Мухаммадиева Юлдуз Юсуповна - д.ф.э.н., (PhD)

Турсунова Азиза Хошимовна - д.ф.э.н., (PhD)

Холлиев Шерали Бахтиёрович - д.ф.э.н., (PhD)

Панджиев Самиджон Аликулич - PhD, доцент

Raqamli iqtisodiyot
Digital economy
Цифровая экономика

MONOPOLIYAGA QARSHI NAZORATNING INNOVATSION MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI

*Abdiyev Alimardon Chorshanbayevich
Bekbutayev Nodirjon Fayzullayevich*

СПОСОБЫ УЛУЧШЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ МЕХАНИЗМОВ АНТИМОНОПОЛЬНОГО КОНТРОЛЯ

*Абдиев Алимардон Чоршанбаевич
Бекбутаев Нодиржон Файзуллаевич*

WAYS TO IMPROVE INNOVATIVE MECHANISMS OF ANTI-MONOPOLY CONTROL

*Abdiyev Alimardon Chorshanbayevich
Bekbutayev Nodirjon Fayzullayevich*

Received: April 8, 2026 Revised: April 12, 2026 Accepted: April 19, 2026 Published: May 1, 2026

Annotatsiya: Maqolada monopoliyaga qarshi nazoratni innovatsion mexanizmlar asosida takomillashtirish masalalari tahlil qilinadi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida platformaviy bozorlar, tarmoqli effektlar va algoritmik boshqaruv raqobat muhitiga sezilarli ta'sir ko'rsatayotgani asoslab beriladi. Tadqiqotda bozor konsentratsiyasini baholashda HHI va konsentratsiya koeffitsiyentlaridan foydalanish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, raqamli monitoring, Big Data va sun'iy intellektga asoslangan antimonopol nazorat mexanizmlarining ahamiyati yoritiladi. Tadqiqot natijalari innovatsion yondashuvlar raqobatni himoya qilish samaradorligini oshirish va monopol xavflarni kamaytirishga xizmat qilishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: monopoliyaga qarshi nazorat, innovatsion mexanizmlar, raqamli iqtisodiyot, bozor konsentratsiyasi, HHI, raqamli platformalar.

Аннотация: В статье анализируются вопросы совершенствования антимонопольного контроля на основе инновационных механизмов. Утверждается, что платформенные рынки, сетевые эффекты и алгоритмическое управление в цифровой экономике оказывают существенное влияние на конкурентную среду. В исследовании рассматриваются возможности использования индекса Херфиндаля-Хиршмана (HHI) и коэффициентов концентрации при оценке рыночной концентрации. Также подчеркивается важность механизмов антимонопольного контроля, основанных на цифровом мониторинге, больших данных и искусственном интеллекте. Результаты исследования показывают, что инновационные подходы способствуют повышению эффективности защиты конкуренции и снижению монопольных рисков.

Ключевые слова: антимонопольный контроль, инновационные механизмы, цифровая экономика, рыночная концентрация, HHI, цифровые платформы.

Abstract: The article analyzes the issues of improving antitrust control based on innovative mechanisms. It is argued that platform markets, network effects and algorithmic management in the digital economy have a significant impact on the competitive environment. The study considers the possibilities of using HHI and concentration coefficients in assessing market concentration. It also highlights the importance of antitrust control mechanisms based on digital monitoring, Big Data and artificial intelligence. The results of the study show that innovative approaches serve to increase the effectiveness of competition protection and reduce monopoly risks.

Keywords: antitrust control, innovative mechanisms, digital economy, market concentration, HHI, digital platforms.

■ KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida sog'lom raqobat muhitini shakllantirish va iste'molchilar manfaatlarini

himoya qilish iqtisodiy barqarorlikning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, monopoliyaga qarshi nazorat tizimi bozor subyektlari

o'rtasida adolatli raqobatni ta'minlash, ustun mavqening suiiste'mol qilinishining oldini olish hamda iqtisodiy samaradorlikni oshirishda strategik ahamiyat kasb etadi. Biroq so'nggi yillarda iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasi, xizmatlar sektorining kengayishi va platformaviy biznes modellarning tezkor rivojlanishi an'anaviy antimonopol yondashuvlarning samaradorligini qayta ko'rib chiqishni talab etmoqda.

Raqamli bozorlar uchun xos bo'lgan tarmoqli effektlar, ma'lumotlar ustuvorligi va algoritmik boshqaruv mexanizmlari qisqa muddatda yuqori bozor konsentratsiyasining shakllanishiga olib kelmoqda. Natijada, ayrim xo'jalik yurituvchi subyektlar iqtisodiy va institutsional ustunlikka ega bo'lib, bozorga kirish to'siqlarini kuchaytirish, innovatsion raqobatni cheklash va narx shakllanishiga bilvosita ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Ushbu jarayonlar monopoliyaga qarshi nazoratning faqatgina reaktiv choralar bilan cheklanishi etarli emasligini, balki oldindan ogohlantiruvchi va moslashuvchan mexanizmlarni joriy etish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda monopoliyaga qarshi siyosatni takomillashtirish masalasi ko'proq innovatsion yondashuvlar bilan bog'liq holda ko'rib chiqilmoqda. Xususan, bozor konsentratsiyasini baholashda kvantitativ indikatorlardan foydalanish, raqamli monitoring tizimlarini joriy etish, Big Data va sun'iy intellekt texnologiyalari asosida bozor xatti-harakatlarini tahlil qilish antimonopol nazoratning samaradorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Shu bilan birga, ex-ante va ex-post nazorat mexanizmlarini uyg'unlashtirish orqali raqobatni chekllovchi xatti-harakatlarni erta aniqlash imkoniyati kengayadi.

O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotida olib borilayotgan institutsional islohotlar va raqamlashtirish jarayonlari monopoliyaga qarshi siyosatni zamonaviy talablarga moslashtirishni taqozo etmoqda. Milliy bozorlarning ochiqligi va xizmatlar sektorida raqamli platformalar ulushining ortib borishi sharoitida innovatsion antimonopol mexanizmlarni joriy etish raqobat muhitini mustahkamlash, tadbirkorlik subyektlari uchun teng sharoitlar yaratish va uzoq muddatli iqtisodiy o'sishni ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Ushbu tadqiqotda monopoliyaga qarshi nazoratning innovatsion mexanizmlarini takomillashtirish yo'llarini ilmiy asoslash, ularning amaliy qo'llanilish imkoniyatlarini baholash hamda milliy antimonopol siyosatni rivojlantirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish dolzarb ilmiy-amaliy masala sifatida belgilandi.

■ ADABIYOTLAR SHARHI

Monopoliyaga qarshi siyosat va raqobat muhitini shakllantirish masalalari ko'plab xorijiy, MDH hamda O'zbekiston olimlari tomonidan turli nazariy va amaliy yondashuvlar asosida tadqiq etilgan [1; 9; 12].

Xorijiy olimlar orasida raqobat nazariyasi va antimonopol siyosatning nazariy asoslarini ishlab chiqishda Jean Tirole, Joseph Stiglitz, Paul Krugman, Carl Shapiro va Hal Varian kabi iqtisodchilar muhim o'rin egallaydi [1–4]. Xususan, Jean Tirole sanoat tashkiloti va bozor kuchi nazariyasini chuqur tahlil qilgan

bo'lsa [1], Joseph Stiglitz axborot assimetriyasi va bozor nomukammalliklarini asoslab bergan [2]. Zamonaviy raqamli iqtisodiyot sharoitida esa Carl Shapiro va Hal Varian tarmoqli effektlar, platformaviy iqtisodiyot va ma'lumotlar ustuvorligining raqobatga ta'sirini keng o'rgangan [4]. Shuningdek, Diane Coyle, Erik Brynjolfsson va Andrew McAfee kabi tadqiqotchilar raqamli transformatsiya sharoitida bozor strukturasi o'zgarishini tahlil qilgan [5–6].

MDH mamlakatlar olimlari tomonidan ham monopoliyaga qarshi siyosat va bozorni tartibga solish masalalari keng o'rganilgan [7–11]. Jumladan, Sergey Glazyev, Evgeniy Yasin, Aleksandr Auzan, Andrey Shastitko va Natalya Ivanova kabi iqtisodchilar bozor institutlari, davlatning tartibga solishdagi roli va raqobat siyosatini takomillashtirish yo'nalishlarini tadqiq etgan [7–11]. Ularning ilmiy ishlarida o'tish iqtisodiyoti sharoitida monopoliyalashuv jarayonlari, davlat aralashuvi va institutsional islohotlarning ahamiyati alohida ta'kidlanadi [8; 9]. Ayniqsa, Andrey Shastitko raqobat siyosatining institutsional asoslari va samaradorligini baholash metodologiyasini rivojlantirgan [10].

O'zbekistonlik (mahalliy) olimlar tomonidan ham mazkur yo'nalishda qator ilmiy tadqiqotlar olib borilgan [12–16]. Xususan, Sodiq Safoyev, Bakhodir Gulyamov, Aziz Abduhakimov, Dilshod Rakhimov, Shavkat Ayupov kabi olim va mutaxassislar tomonidan milliy iqtisodiyotda raqobat muhitini shakllantirish, bozor infratuzilmasini rivojlantirish va institutsional islohotlarning ahamiyati yoritilgan [12–16]. Shuningdek, mahalliy tadqiqotlarda raqamli iqtisodiyot sharoitida monopoliyaga qarshi siyosatni takomillashtirish, xizmatlar bozorida raqobatni kuchaytirish va davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlarini modernizatsiya qilish masalalari tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda [13; 14].

Yuqoridagi olimlarning ilmiy ishlari tahlili shuni ko'rsatadiki, monopoliyaga qarshi siyosat evolyutsion rivojlanish yo'lini bosib o'tgan bo'lib, dastlabki nazariy yondashuvlardan tortib, zamonaviy raqamli iqtisodiyot sharoitidagi innovatsion mexanizmlargacha bo'lgan keng qamrovli konsepsiyalarni o'z ichiga oladi [1; 4; 17]. Shu bilan birga, bugungi kunda ushbu yo'nalishda Big Data, sun'iy intellekt va raqamli monitoring tizimlariga asoslangan yangi ilmiy yondashuvlarni shakllantirish zarurati yanada ortib bormoqda [17–20].

■ TADDIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda monopoliyaga qarshi siyosatni o'rganishda kompleks va tizimli yondashuv qo'llanilib, uning nazariy asosini sanoat tashkiloti nazariyasi, institutsional iqtisodiyot hamda raqobat siyosati konsepsiyalari tashkil etdi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida tarmoqli effektlar va platformaviy biznes modellari ham inobatga olindi. Qiyosiy tahlil usuli yordamida an'anaviy va innovatsion antimonopol mexanizmlar o'zaro solishtirildi, tizimli yondashuv orqali esa iqtisodiy va institutsional omillarning o'zaro bog'liqligi tahlil qilindi. Iqtisodiy-statistik usullar asosida bozor konsentratsiyasi darajasi HHI va CR ko'rsatkichlari orqali baholandi hamda dinamik tahlil yordamida bozor tendensiyalari aniqlashtirildi. Shu bilan

birga, Big Data va sun'iy intellekt elementlariga asoslangan raqamli monitoring imkoniyatlari ko'rib chiqildi. Induksiya va deduksiya usullari orqali nazariy xulosalardan amaliy tavsiyalar ishlab chiqilib, natijada kompleks metodologiya monopoliyaga qarshi nazoratni takomillashtirish imkonini berdi.

■TAHLIL VA NATIJA

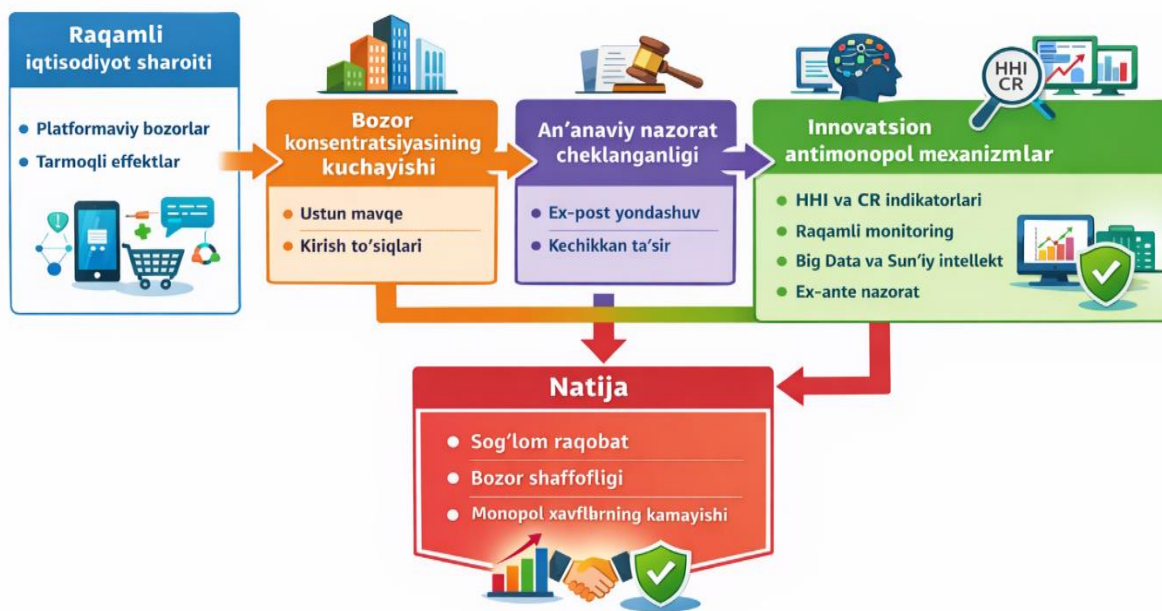
Tadqiqot doirasida xizmatlar va raqamli platformalar bozorida monopoliyaga qarshi nazorat samaradorligini baholash maqsadida bozor konsentratsiyasi ko'rsatkichlari chuqurlashtirilgan empirik tahlil asosida o'rganildi. Tahlil jarayonida turli segmentlar kesimida Herfindahl–Hirschman indeksi (HHI) hisoblab chiqilib, uning dinamikasi va chegaraviy qiymatlari xalqaro mezonlar bilan solishtirildi. Hisob-kitob natijalari shuni ko'rsatdiki, ayrim xizmat turlarida HHI ko'rsatkichlari o'rtacha va yuqori konsentratsiya darajasiga yaqinlashib, bozor tuzilmasida ustun mavqening shakllanish xavfi mavjudligini tasdiqlaydi. Bu holat, ayniqsa, raqamli platformalar segmentida tezkor o'sish va foydalanuvchilar bazasining kengayishi bilan izohlanadi.

Shuningdek, konsentratsiya koeffitsiyentlari (CR_3 va CR_4) orqali etakchi uch va to'rt korxonaning bozor ulushi tahlil qilinib, ularning umumiy ulushi sezilarli

darajada yuqori ekanligi aniqlandi. Mazkur natijalar bozorning oligopolistik tuzilishga yaqinlashayotganini, yangi ishtirokchilar uchun kirish to'siqlari ortib borayotganini va raqobat muhitining cheklanish ehtimoli kuchayib borayotganini ko'rsatadi. Ayniqsa, platformaviy biznes modellarda tarmoqli effektlar va ma'lumotlar ustuvorligi etakchi subyektlarning ustunligini mustahkamlab, bozorda "g'olib hammasini oladi" (winner-takes-all) holatini yuzaga keltirishi mumkin.

Bundan tashqari, tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, yuqori konsentratsiya darajasi narx shakllanishi, xizmatlar sifati va innovatsion faoliyatga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Yetakchi korxonalar tomonidan bozor ustunligidan foydalanish holatlari narxlarning bilvosita oshishiga, kichik va o'rta biznes subyektlari uchun raqobat sharoitlarining murakkablashishiga olib kelishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, mavjud konsentratsiya darajasi nafaqat iqtisodiy, balki institutsional jihatdan ham chuqur tahlilni talab etadi.

Umuman olganda, olib borilgan empirik tahlil xizmatlar va raqamli platformalar bozorida konsentratsiya darajasi ortib borayotganini va bu jarayon monopoliyaga qarshi nazorat mexanizmlarini yanada takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirayotganini ko'rsatdi.

1-rasm. Monopoliyaga qarshi nazoratni innovatsion mexanizmlar asosida takomillashtirishning konseptual modeli

1-rasmda raqamli iqtisodiyot sharoitida monopoliyaga qarshi siyosatning transformatsiya jarayoni konseptual tarzda ifodalangan. Unda platformaviy bozorlar va tarmoqli effektlar ta'sirida bozor konsentratsiyasining kuchayishi, natijada xo'jalik yurituvchi subyektlarning ustun mavqega ega bo'lishi hamda bozorga kirish to'siqlarining ortishi bosqichma-bosqich yoritilgan. Shu bilan birga, an'anaviy antimonopol nazoratning asosan ex-post yondashuvga asoslanganligi va uning kechikkan ta'siri tufayli cheklangan samaradorligi ko'rsatib berilgan.

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

Modelda taklif etilgan innovatsion antimonopol mexanizmlar – HHI va CR kabi indikatorlardan foydalanish, raqamli monitoring tizimlarini joriy etish, Big Data va sun'iy intellekt asosida bozor xatti-harakatlarini tahlil qilish hamda ex-ante nazoratni kuchaytirish yo'nalishlari alohida ta'kidlangan. Mazkur yondashuvlar orqali raqobatni cheklovchi holatlarni erta aniqlash va oldini olish imkoniyati kengayishi asoslab berilgan.

Natijada, muallif konsepsiyasiga ko'ra, innovatsion antimonopol mexanizmlarni joriy etish

sog'lom raqobat muhitini shakllantirish, bozor shaffofligini oshirish hamda monopol xavflarni kamaytirishga xizmat qiladi.

Ko'p omilli regressiya tahlili natijalari raqamli transformatsiya ko'rsatkichlari bilan bozor konsentratsiyasi o'rtasida statistik jihatdan ahamiyatli bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi. Xususan, raqamli platformalar ulushining ortishi qisqa muddatda xizmatlar diversifikatsiyasini kuchaytirishi bilan birga, etarli antimonopol nazorat mavjud bo'lmaganda bozor ustunligining tez shakllanishiga olib kelishi aniqlandi. Bu holat raqamli iqtisodiyot sharoitida an'anaviy ex-post nazorat mexanizmlarining cheklanganligini tasdiqlaydi.

Tahlil jarayonida innovatsion antimonopol mexanizmlar, jumladan, HHI asosida doimiy monitoring, raqamli ma'lumotlar oqimini real vaqt rejimida tahlil qilish va ex-ante tartibga solish vositalarini joriy etish bozor konsentratsiyasini barqarorlashtirishda muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Ushbu mexanizmlar raqobatni cheklovchi xatti-harakatlarni erta aniqlash va preventiv choralar ko'rish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari monopoliyaga qarshi nazoratni innovatsion mexanizmlar asosida takomillashtirish raqamli bozorlar sharoitida raqobat muhitini mustahkamlash, bozor shaffofligini oshirish va monopol xavflarni kamaytirishga xizmat qilishini ilmiy jihatdan asoslab berdi. Olingan empirik natijalar milliy antimonopol siyosatni modernizatsiya qilish uchun amaliy ahamiyatga ega.

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli iqtisodiyot sharoitida monopoliyaga qarshi nazoratni faqat an'anaviy yondashuvlar asosida olib borish etarli darajada samarali emas bo'lib, innovatsion mexanizmlarni joriy etish zarurati ortib bormoqda. Platformaviy bozorlar va tarmoqli effektlar ta'sirida bozor konsentratsiyasining kuchayishi, ustun mavqening tez shakllanishi hamda raqobat muhitining cheklanish xavfi empirik jihatdan tasdiqlandi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, HHI va konsentratsiya koeffitsiyentlari orqali bozor tuzilmasini baholash, raqamli monitoring tizimlarini joriy etish hamda Big Data va sun'iy intellekt asosida tahlil qilish antimonopol nazorat samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, ex-ante va ex-post nazorat mexanizmlarini uyg'unlashtirish raqobatni cheklovchi xatti-harakatlarni erta aniqlash imkonini beradi. Shundan kelib chiqib, monopoliyaga qarshi nazorat tizimida real vaqt rejimida ishlovchi raqamli monitoring platformalarini joriy etish, bozor konsentratsiyasini baholashda zamonaviy kvantitativ indikatorlardan muntazam foydalanish, sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalariga asoslangan tahliliy tizimlarni rivojlantirish, ex-ante nazoratni kuchaytirish, raqamli platformalarni tartibga soluvchi normativ-huquqiy bazani takomillashtirish hamda milliy antimonopol siyosatni xalqaro tajriba asosida modernizatsiya qilish maqsadga muvofiqdir. Umuman olganda, innovatsion antimonopol mexanizmlarni keng joriy etish raqobat muhitini mustahkamlash, bozor shaffofligini oshirish va monopol xavflarni kamaytirish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Muallif haqida / Сведения об авторе / Author details

1. Abdiyev Alimardon Chorshanbayevich Qarshi davlat universiteti dotsenti, iqtisodiyot fanlari nomzodi / Абдиев Алимардон Чоршанбаевич, доцент Каршинского государственного университета, кандидат экономических наук / Abdiyev Alimardon Chorshanbayevich, associate professor, Karshi State University, candidate of economic sciences

E-mail: abdiyevali20@gmail.com

ORCID: 0009-0003-5921-5197

2. Bekbutayev Nodirjon Fayzullayevich Urganch davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi / Бекбутаев Нодиржон Файзуллаевич, независимый исследователь, Ургенчский государственный университет / Bekbutayev Nodirjon Fayzullayevich, independent researcher, Urgench State University

E-mail: nodirbekbutayev97@gmail.com

ORCID: 0009-0004-5922-2398

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Tirole, J. The Theory of Industrial Organization. – Cambridge, MA: MIT Press, 1988.

2. Stiglitz, J.E. Information and the Change in the Paradigm in Economics. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

3. Krugman, P. Geography and Trade. – Cambridge, MA: MIT Press, 1991.

4. Shapiro, C., Varian, H.R. Information Rules: A Strategic Guide to the Network Economy. – Boston: Harvard Business School Press, 1999.

5. Brynjolfsson, E., McAfee, A. The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. – New York: W.W. Norton & Company, 2014.

6. Coyle, D. The Economics of Enough: How to Run the Economy as If the Future Matters. – Princeton: Princeton University Press, 2011.

7. Glazyev, S.Yu. Strategiya operezhayushchego razvitiya Rossii v usloviyakh globalnogo krizisa. – Moskva: Ekonomika, 2010.

8. Yasin, E.G. Rossiyskaya ekonomika: istoki i panorama rynochnykh reform. – Moskva: GU VShE, 2002.

9. Auzan, A.A. Institutsionalnaya ekonomika: novaya institutsionalnaya ekonomicheskaya teoriya. – Moskva: INFRA-M, 2011.

10. Shastitko, A.E. Novaya institutsionalnaya ekonomicheskaya teoriya. – Moskva: TEIS, 2002.

11. Ivanova, N.I. Innovatsionnaya ekonomika: teoriya i praktika. – Moskva: Nauka, 2016.

12. Safoyev, S.S. Milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish yo'llari. – Toshkent: O'zbekiston, 2019.

13. Gulyamov, B.T. Raqamli iqtisodiyot asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.

14. Abduhakimov, A.A. Turizm va xizmatlar bozorini rivojlantirish strategiyasi. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.

15. Rakhimov, D.R. Bozor infratuzilmasi va raqobat muhiti. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2018.

16. Ayupov, Sh.A. Iqtisodiy islohotlar va institutsional rivojlanish. – Toshkent: Fan, 2017.

17. OECD. Big Data: Bringing Competition Policy to the Digital Era. – Paris: OECD Publishing, 2016.

18. World Economic Forum. Measuring Stakeholder Capitalism. – Geneva: WEF, 2021.

19. European Commission. Competition Policy for the Digital Era. – Brussels, 2019.

20. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). Digital Economy Report. – New York: UN, 2021.

INNOVATION
IQTISODIYOT
ILMIY-AMALIY ELEKTRON
JURNAL

ISSN: 3030-315X

t.me/kstu_uz

Qarshi shahri,
Mustaqillik ko'chasi 225

www.kstu.uz
www.ojs.kstu.uz